

Відгук
Ольги Геннадіївни
Косенчук
26.10.2025
Голова спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.091
г. м. Київ, проф. Тетяні Пономаренко

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.091
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти
Тетяні ПОНОМАРЕНКО

ВІДГУК

офіційного опонента **КОСЕНЧУК Ольги Геннадіївни**, кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри педагогіки та психології професійної освіти Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» про дисертацію **Федорової Світлани Олександрівни** «Формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

1. Актуальність дисертаційної роботи підтверджується викликами сьогодення, адже формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку є одним з пріоритетних напрямів Базового компонента дошкільної освіти (який є Державним стандартом дошкільної освіти). Особливої актуальності набуває питання пошуку сучасних інструментів з доведеною ефективністю щодо ціннісного ставлення дітей до себе, своїх прав та прав інших, культурі, повазі, до різноманітності, мультикультурності та поваги до надбань українського народу, громадянської позиції, демократичних цінностей, які доцільно застосовувати у різних видах діяльності закладу дошкільної освіти; залучення батьківської спільноти до ефективної партнерської взаємодії щодо формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників.

Якщо ж додати до цього, що формування соціально-громадянської компетентності відбувається в умовах кризи в Україні – це дуже складний виклик, формувати національну ідентичність, громадянську позицію, соціальну активність, демократичні цінності, відповідальність у дітей війни, в умовах повномасштабного вторгнення, потребує ретельного вивчення та ефективної реалізації. Діти війни, це не тільки наше майбутнє, яке потрібно зберегти, а й наше сьогодення, яке потрібно максимально підготувати до відновлення нашої України, а це реально зможуть зробити свідомі громадяни із сформованими цінностями та чіткою громадянською позицією.

Безумовно, це все з перерахованого вище не є вродженим, а є набутим, тому дисертаційна робота С. Федорової є відповідь на сучасні суспільні виклики.

Необхідно зауважити, що у затвердженому професійному стандарті за професією «Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021) виокремлено загальні компетентності: громадянську та соціальну компетентності. Проблематика дослідження набуває ще більшої актуальності у розробці теоретичних засад та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого у різних видах комунікативної діяльності, з урахуванням низького рівня поінформованості батьків та педагогів щодо комплексності підходів до зазначеного вище питання.

З огляду на це, дисертаційне дослідження С. Федорової має неабияку цінність для сучасної науки, а актуальність теми дисертаційного дослідження підтверджується виокремленими авторкою суперечностями, що виникли у системі дошкільної освіти в наслідок її реформування та нових суспільних вимог.

Беручи до уваги вище викладене, тему дисертаційного дослідження «Формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку», та її розроблення є своєчасним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Безумовного схвалення заслуговує обрана автором логіка викладу змісту та основних результатів дослідження. Розв'язанню поставленої проблеми відповідає мета дослідження, яка полягає у визначенні й науковому обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників в комунікативній діяльності. Структуру дисертації можна вважати повністю адекватною предмету дослідження, а також поставленим автором меті та чітко сформульованими завданням.

Поставлені завдання дослідження досить послідовно та логічно розкрито у трьох розділах (Розділ 1. «Теоретико-методологічні засади формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку»; Розділ 2. «Сучасна практика формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку»; Розділ 3. «Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку»). Зазначене вказує на системність у досягненні поставленої мети і послідовну, продуману завершеність опрацювання проблеми теоретичного та науково-практичного обґрунтування стратегічних напрямів формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Зроблені дослідницею висновки в кінці кожного з трьох розділів дисертаційної роботи є логічними взаємопов'язаними складниками дослідження, які висвітлюють отримані результати, відповідно до послідовності поставлених

завдань. Загальні висновки підтверджують своєчасність та актуальність як концептуальних положень наукової роботи С. Федорової, так й її практичне значення результатів дослідження, як-то імплементація в освітньому процесі закладу дошкільної освіти організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності старших дошкільників, а також авторської програми «Дитина та світ навколо», методичних розробок змісту різних форм освітньої взаємодії з педагогами та батьківською спільнотою. Дуже влучно побудована програма, адже дозволяє залучати батьків до формування соціально-громадянської компетентності, вивчення та популяризації традиції сім'ї, створення спільних справ добродіяння.

Ціннісними у дисертаційній роботі з практичної точки зору є й методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього соціокультурного середовища закладу дошкільної освіти; представлені методики педагогічної діагностики показників сформованості соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Достовірність результатів дослідження підтверджується високим рівнем теоретичного обґрунтування, впровадженням у практику закладів дошкільної освіти організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності старших дошкільників, а також імплементацією авторської програми «Дитина та світ навколо», методичних розробок змісту різних форм взаємодії з педагогами та батьківською спільнотою; методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього соціокультурного середовища закладу дошкільної освіти; представлені методики педагогічної діагностики показників сформованості соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня, опубліковані у фахових та інших наукових виданнях. Наукові положення, представлені на захист, вирізняються обґрунтованістю, відповідним чином представлені змістовно у висновках і рекомендаціях.

У цілому список використаних джерел до кожного розділу містить 311 найменувань із них 15 іноземною мовою, ґрунтовно проаналізовано законодавчу та нормативну складову: законодавство та освітні політики, Базовий компонент дошкільної освіти, накази, інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України, освітні та парціальні програми, що дало змогу авторці роботи узагальнити та систематизувати теоретико-методичні засади та прикладні аспекти проблеми дослідження, визначити й окреслити новий напрям наукових розвідок. У дослідженні С. Федорової були використані загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: *теоретичні*: аналіз, синтез, обробка та інтерпретація розвідок із проблем дослідження; *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, опитування, діагностичні методики, інтерв'ювання, педагогічний експеримент; *статистичні*: математична обробка результатів дослідження за допомогою критерію Пірсона χ , інтерпретація результатів. Якісні та кількісні показники, достовірність експериментальних результатів досліджень.

Оцінюючи представлену дисертаційну роботу за параметром наукової новизни, слід відзначити, що автором вперше:

а) обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку»; б) визначено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку (збагачення змісту освітнього процесу з формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку; вивчення професійної компетентності педагогів та забезпечення партнерської взаємодії з батьками вихованців щодо формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку; удосконалення освітнього соціокультурного середовища закладу дошкільної освіти; використання ефективних форм, методів і засобів формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку); в) експериментально перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку;

уточнено: а) сутність основних понять дослідження; б) структурні компоненти соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку (емоційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний); в) критерії (емоційно світоглядний, пізнавально-знансєвий, поведінково-діяльнісний), показники та рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку;

- *подальшого розвитку дістали:* питання теорії та практики формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку; науково обґрунтовані уявлення про методологічні підходи, принципи, зміст, форми освітньої взаємодії вихователів з дітьми, педагогічні методи та засоби формування досліджуваної компетентності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри дошкільної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Також матеріали дисертаційного дослідження розкрито у доповідях на 19 науково-практичних конференціях із них 10 міжнародних; 9 всеукраїнських; 2 всеукраїнських семінарах; 6 всеукраїнських вебінарах.

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності.

Зовнішніми показниками якості дослідження є 19 наукових публікацій, із них 10 одноосібних: 2 статті у співавторстві у виданні, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття (у співавторстві) у закордонному періодичному виданні, включеному до наукометричної бази Web of Science; 16 публікацій (6 у співавторстві), у яких додатково відображені наукові результати дослідження.

Змістове наповнення публікацій С. Федорової вказує на повноту викладення результатів дисертаційної роботи у міжнародних і вітчизняних фахових виданнях.

Не викликає сумніву практичне значення одержаних результатів. Її авторка не обмежилась “необхідним мінімумом” методичних розробок, а презентувала комплексне науково-методичне забезпечення формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності у старших дошкільників, демонструючи свою щирі відданість обраній темі.

Заслужують на окрему відзнаку 14 змістовних додатків, серед яких інструментарій експериментальної роботи, авторські програми розроблені за участю С. Федорової.

Впровадження результатів дослідження. Основні положення дослідження впроваджено в освітній процес закладів дошкільної освіти п’яти областей: Волинська, Житомирської, Київської, Харківська, Чернівецької, м. Київ. Апробація відбувалась у 8 закладах дошкільної освіти.

Оцінювання змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Зміст та основні положення дисертаційної роботи свідчать про її завершеність та відповідність встановленим вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, С. Федорова обґрунтовує на основі логічного викладу матеріалу. Найважливіші результати дослідження викладені у висновках дисертації, які відповідають сформульованим у роботі 4-ом завданням. Дисертація оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого виду робіт. Зміст авторських наукових праць доповнює основні положення дисертації.

Немає зауважень і до мовно-стилістичного оформлення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому, дисертація справляє враження цілісного фундаментального теоретичного дослідження, в якому представлена і розв’язана одна з актуальних проблем, що пов’язана з організаційно-педагогічними умовами формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Поряд із позитивною оцінкою представленої роботи, вважаємо за потрібне звернути увагу на дискусійні моменти, окремі недоліки і висловимо побажання:

1. Обґрунтовуючи форми та методи комунікативної діяльності, на нашу думку, необхідно було б більш чіткіше виокремити специфіку комунікативної діяльності в контексті формування соціально-громадянської компетентності.

2. Доцільно підготувати методичні рекомендації щодо створення освітнього середовища, де були б передбачені осередки відповідно наповнені матеріалом, щоб сприяло ефективній взаємодії дітей, як під час структурованої так і неструктурованої діяльності, у тому числі в контексті формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку.

3. Зауважимо, що згідно Дашборду МОН станом на 01.05.2025 року функціонує 11805 ЗДО, де здобувають дошкільну освіту – 742 000 вихованців; із

них за очною формою працюють 9156 ЗДО, де здобувають дошкільну освіту – 584 300 вихованців; за дистанційною формою працюють – 1537 закладів дошкільної освіти, де здобувають освіту 81685 вихованців; за змішаною формою – 1112 закладів дошкільної освіти – 75 864 вихованця, тому з метою забезпечення доступу до дошкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій, на нашу думку доцільно було б передбачити у методичних рекомендаціях блок щодо дистанційного та змішаного формату навчання, узагальнити застосунки та додаткові матеріали щодо формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності у різних формах.

Проте, висловлені зауваження не знижують теоретичної і практичної цінності роботи загалом. Головні завдання, поставлені дисертанткою виконанні. З огляду на вищезазначене, правомірно зробити висновок, що дисертація **Федорової Світлани Олександрівни «Формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку»** є самостійним і завершеним науковим дослідженням, має наукову новизну, теоретичну та практичну значущість.

Загальний висновок.

Аналіз дисертаційної роботи, анотації дисертації та опублікованих праць дисертантки дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційне дослідження **Федорової Світлани Олександрівни «Формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку»** є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною роботою, має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 341 від 21.03.22, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта».

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та психології професійної освіти
Державного некомерційного підприємства
«Київський авіаційний інститут»

